

Maiga Г. МИЛИКИЋ

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ У ПЕРИОДУ 1960–1970.**

Айсѝпракѝ: У раду се даје преглед српске књижевности на Косову у Метохији у периоду 1960–1970. У стручној јавности српска књижевност на Косову и Метохији неретко се одређује као једна од *реѝоналних* у оквиру националне књижевности, те ће на почетку бити речи о овом појму. Након тога даћемо кратак преглед новије српске књижевности Косова и Метохије, док ће у средишту рада бити осврти на прозна и поетска дела српских аутора са Косова и Метохије у назначеном периоду. Главни циљ овог прегледног текста је мапирање најзначајнијих појава косовско-метохијског тока српске књижевности у седмој деценији прошлог века.

Кључне речи: српска књижевност, Косово и Метохија, 1960–1970, регионална књижевност, поезија, проза.

О ПОЈМУ РЕГИОНАЛНА КЊИЖЕВНОСТ

Савремена књижевна продукција на простору бивше Југославије неретко се назива *реѝоналном књижевношћу*. Таквом одређењу иманентна је тежња ка, више или мање очекиваној и логичној, провизорној унификацији овог културног простора. У различитим местима бивше Југославије организују се фестивали, радионице, панели о књижевности, конкурси, приређују се антологије о регионалној књижевности, оснивају се издавачке куће које публикују књиге аутора са простора бивше земље итд. Различитим активностима и областима деловања указује се, дакле, на својеврсно јединство актуелних литерарних струјања на овом подручју. Паралелно са таквим разумевањем појма регионалне књижевности, које је новијег датума и које упућује на књижевност у контексту тзв. *реѝона*, у културној јавности *реѝонална књижевностѝ* реферише и на регионалност, односно покрајински карактер одређених аутора и њихових дела у односу на главне

* Истраживач-приправник, magdamilic95@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-47/2023-01/200020 од 3. 2. 2023. године.

културне центре. Док се прво значење појма заснива на принципу синтезе, односно тежњи да се обухвате језички и културолошки сличне појаве, друго подразумева потенцирање локалних вредности, те почива на принципима аналитичности, парцелизације, али и динамизације.

Књижевноисторијско питање регионалности одређених поетика неминовно се преплиће са аспектима историјско-политичких датости и друштвеног живота уопште, те је уско повезано и са сложеним питањем граница националне културе и књижевности. Генеза појма *регионална књижевност* у савременом значењу речи могла би се посматрати и кроз призму епохе реализма и 19. века уопште, у време када се поред осталог Србија конституише као међународно призната независна држава. А да је и пре 19. века било регионалних токова књижевности показује и пример дубровачке књижевности, коју савремена наука смешта на размеђу српске и хрватске културе.

Наиме, са епохом реализма у културном животу нашег народа наступа полицентризам. Иако је Београд постајао све јаче средишње српске књижевности, од шездесетих година 19. века почињу се формирати књижевни и културни центри у многим местима тадашње српске земље и изван ње. Покрећу се издавачке куће, штампарије и периодична гласила, оснивају се студентске, ђачке дружине, књижевно-научна друштва итд. (Иванић 1996: 152–159). У таквом културно-историјском контексту у књижевно стваралаштво почиње систематски улазити и регионална тематика. Како су реалисти пре свега летописци друштвеног живота свог ужег завичаја, они у језик књижевности уједно уносе и елементе говорног језика разних крајева: „[р]азличити друштвени, културни, језички па и етнички карактер појединих покрајина у којима су Срби живели често измешани с другим, сродним и несродним народима условила је велику разнообразност у нашој реалистичкој прози, која се изразила на свим плановима, у тематици, ликовима, амбијенту, језику и стилу” (Деретић 2019: 122).

У тексту о методолошким и аксиолошким питањима историје регионалне књижевности Душан Иванић говори о различитим нивоима регионалности: о тематском, морфолошком, стилском, језичком, културно-историјском, биографском и др. (Иванић 2010). Иако, рецимо, Андрић, Кочић и Ћопић у средиште свога стварања постављају простор Босне, вероватно их не бисмо назвали регионалним писцима¹. То је и због тога што истакнути писци преко локалних додирују оне универзалне теме. Ако рецепција неког књижевног дела укаже да писац у томе није успео, другим речима, да дело није успело у литерарном, естетском смислу, такав писац се некад назива регионалним аутором. На тај начин појам *регионална књижевност* постаје

1 Да тематско-мотивска, морфолошка и други видови регионалности немају нужно имати и аксиолошку компоненту потврђују и примери светских класика и нобеловаца попут Вилијема Фокнера и Луиса Синклера, а у српској књижевности очигледније примере за то представљају дела Симе Матавуља, Стевана Сремца, Боре Станковића, Драгослава Михаиловића, Владана Деснице и других.

дерогативно одредница². Регионалност одређених појава у књижевности и књижевном животу остаје унеколико магловит и неодређен појам и због тога што чим се одреди неки простор, он је регионалан (Иванић 2010: 18). Уз то, хронотоп већине књижевних дела, изузев оних атопичних, попут бајке, утопије/дистопије, у жанру научне фантастике и сл., остварен је у неком 'реалном' простору (Иванић 2010: 16).

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Једна од регионалних књижевности у оквиру српске је књижевност на Косову и Метохији. За овај ток српске књижевности карактеристичан је нешто спорији развој, чему је допринело и то што је Стара Србија од турске власти ослобођена доста касније у односу на централни део земље, тек у другој деценији 20. века, победом у Првом балканском рату. Неповољне друштвено-политичке, историјске и друге околности, које су последњих деценија нарочито интензивирани, уједно су успориле и рецепцију ове књижевности и учиниле је у одређеној мери скрајнутом, па је термин „косовска књижевност” све до 1990. године био резервисан претежно за албанске ауторе (Дунђерин 2021: 17–18). Такве околности свакако су пресудно утицале и на то да српска књижевност на Косову и Метохији буде карактеристична најпре по националној и духовној компоненти.

Међу проучаваоцима постоје извесне разлике у схватању српске књижевности на Косову и Метохији, о чему сведоче поред осталог антологије и прегледи ове књижевности. Милорад Богавац, на пример, на почетку *Историје српске књижевности на Косову и Метохији 1850–1941*. износи своје врло широко разумевање овог појма:

У ову књигу су увршћени писци, како они који су рођени на Косову и Метохији, тако и они који су у ове крајеве дошли одмах после балканских ратова 1912/13. и Првог светског рата као већ исказани млади писци или као деца, и ту одрасли, школовали се, живели и стварали, многи и до краја живота. Из библиографских података ће се видети да има писаца који су на Косову рођени, а деловали на другим просторима. Такође има оних који су рођени негде другде, а стварали су живећи на Косову и Метохији. За све њих је битно и карактеристично да су у свом културном и књижевном раду били у уској вези с народом ових крајева (Богавец 2004: 7).

За разлику од Богавца, Александар Дунђерин у предговору антологије коју приређује *Неодољива тешкоћа постојања: Српска књижевност на Косову и Метохији 2000–2020*, најављује да ће у његову антологију

2 У послератној књижевности такву судбину је неко време имао, рецимо, Михаило Лалић (в. Лалић према Олујић 2020: 127).

бити уврштени најпре они аутори који су у првим деценијама 21. века на подручју Косова и Метохије – живели:

Будући да је основни циљ књиге покушај да се представе основни увиди у нововековну књижевну сцену Срба на Косову и Метохији (која се, у специфичним, некарактеристичним условима за ХХI век, формира од 2000. до 2020. године), у ову антологију уврштена су књижевна дела само оних аутора који су у датом раздобљу највећи део времена провели живећи и стварајући на том подручју, без обзира на то где су рођени. Јер, постојање одређеног књижевног контекста у једној заједници зависи пресудно од свакодневне културе, што могу обезбедити само присутни аутори. Отуда у разматрање нису ни укључени литерарни опуси оних писаца који, иако су пореклом са Косова и Метохије, иако су током прошлог века оставили значајан уметнички печат управо на тој територији, у ХХI веку живе, раде и стварају изван овог простора (Дунђерин 2021: 8–9).

Као почетак новије српске књижевности на Косову и Метохији најчешће се узима 1871. година³, када Манојло Ђорђевић Призренац (1851–1896) објављује приповетку „Потоњи Немањић”. Исте године са радом почиње Богословија у Призрену, прва средња школа на овом подручју⁴, а убрзо ће бити осниване српске гимназије у Цариграду, Солуну и Скопљу (према: Денић 2008: 7). Године 1871. године штампан је и први часопис на српском језику у тадашњој турској империји – *Призрен*⁵ (према: Денић 2008: 7). Књижевност Срба на Косову и Метохији од тог доба до почетка 20. века великим делом је 'архивска': затворена по библиотекама, одељењима ретких књига, по архивима и музејима. Расута је у периодици, по фасциклама рукописа и заоставштина појединих писаца или породичним архивама до којих је тешко доћи (Денић 2022: 73). Као регионална књижевност, новија књижевност Старе/Јужне Србије најпре се утапала у вардарске оквире, с обзиром на стечиште свог битисања – Скопље, а после у центре попут Приштине, Призрена, Пећи, Гњилана, Косовске Митровице, Урошевца, Липљана, Вучитрна, Грачанице итд. (Денић 2022: 73).

3 Милован Богавац почетак новије српске књижевности на Косову и Метохији везује за 1850. годину, када су штампане прве књиге Серафима Ристића у Београду, односно за 1852. годину, када је у Новом Саду штампан *Дечански џрвенац* Гедеона Јосифа Јуришића (в. Богавац 2004: 7).

4 За више о Богословији у Призрену в. Поткоњак 1997.

5 Часопис *Призрен* био је званични орган призренске валије. Први број изашао је 2/14. августа 1871, а излазио је до јуна 1872. године. Штампан је на турском и српском језику (на ћирилици, старим српским правописом). Ондашњи управитељ Призренске богословије Илија Ставрић уређивао је српски део листа, а Тодор Станковић, који је одлично владао турским, био му је помоћник и преводилац. У часопису су, поред осталог, објављивани чланци о несносном стању српског народа у датим околностима, као и чланци о школским питањима. За српски народ часопис *Призрен* имао је значај учитеља и васпитача (в. Богавац 2004: 28).

Почеци новије српске књижевности на Косову и Метохији везани су за репортажне, публицистичке и приповедне прилоге у којима се преплићу реалистички и романтичарски елементи. Ондашњи аутори у средиште постављају национално питање и слободарске идеје, а поетичке замисли често остварују користећи се и фолклорним мотивима. Из тог периода, поред Призренца, историја (регионалне) српске књижевности запамтила је Никодима Савића (1865–1897), Петра Костића (1852–1934), Зарију Поповића (1856–1934), Стојана Капетеновића (1868–1960), Дену Дебељковића (1858–1915), Петра Петровића (1881–1963), Тому Поповића (1880–1950), Јанићија Поповића (1883–1951), Григорија Божовића (1880–1945), Стојана Зафировића (1884–1971) и друге (за више о ауторима в. Денић 2008).

Приближавање српске књижевности Косова и Метохије целовитом српском корпусу практично почиње Скерлићевим похвалним помињањем Григорија Божовића и Анђелка Крстића у Историји нове српске књижевности, афирмативним освртом на ову двојицу аутора у *Сјоменици Јужне Србије 1912–1937*. Слободана А. Јовановића, помињањем Зарије Поповића у *Историји књижевности* Андре Гавриловића итд. (према: Денић 2008: 14). Григорије Божовић, један од најистакнутијих аутора српске књижевности Косова и Метохије, захваљујући појединим својим књигама (*Пријовейшке* (1926), *Робље заробљено* (1930), *Неизмишљени ликови* (1940)) у историји српске књижевности означен је као врсни документариста и можда и најзначајнији хроничар српског страдања на Косову и Метохији, мада његова дела, у односу на доминантне поетике у време када објављује, делују изразито анахроно и архаично (Дунђерин 2021: 11, 12). И док Деретићева *Историја српске књижевности* из 1983. од косовскометохијских аутора помиње само Божицара Милидраговића (Дунђерин 2021: 16), касније су у Деретићеву *Историју* додати и Григорије Божовић, Зарија Поповић и Анђелко Крстић (Деретић 2019: 334), а поменути су и Даринка Јеврић (Деретић 2019: 525), Петар Сарић (Деретић 2019: 513), Алек Вукадиновић и Данило Николић (Деретић 2019: 525).

Српски писци Косова и Метохије који се први пут јављају после Првог светског рата и стварају између два рата нису ни многобројни ни нарочито плодни, како се могло очекивати с обзиром на повољније услове за стварање. Косовска Митровица тада постаје један од главних културних центара. Ту почиње излазити недељник *Српско Косово*, а од стваралаца делују мање познати културни радници и писци попут Адама Прибићевића (1880–1957), Милана Шарановића (1911–1947), Недељка Виријевића (1913–1953), Драгољуба Мурганића (1908–1979) и др. У приштински круг међуратних писаца спадају Петар Панић (1899–1959), Светислав Света Максимовић (1905–1945) и Никола Гакчетовић Приштевац (1902–1941), у гњилански Стојадин Трајић (1902–1941), Александар Поповић (1902–1976) и Миливоје А. Поповић (1910–1945), док си урошевачки и призренски круг у том периоду били мање развијени (Бован 1997: 46–50). Овај период обележен је извесним развојем на плану како прозног и поетског,

тако и драмског стваралаштва, мада дела наведених аутора показују да српска књижевност на Косову и Метохији у то време пати од епигонства и анахроности. Поред национално-родољубивих тема, љубавна тематика задобија све већи простор, као и социјална, док поезија за децу и роман постају све заступљивији (за више о томе в. Денић 2008).

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ У ПЕРИОДУ 1960–1970.

„Са неба пала поноћ скрива
Ватру и воду, и ноћ трне,
У трему куће разлива се
Нејасан пожар лампе црне”
(Вукадиновић 1969: 13).

Ослобођење Косова и Метохије 1944. године није затекло велик број писаца на овом простору, па су послератну српску књижевност на Косову и Метохији стварали нови, млади књижевници са овог подручја, као и они који су се доселили из других крајева (Бован 2004: 72). Сматра се да је ново ткиво песништва на Косову и Метохији започето објављивањем песничке збирке Радета Николића *Сенке* 1951, као и појавом аутора и културних радника Владете Вуковића, Радослава Златановића и Лазара Вучковића (Башчаревић 2003: 141). А од тада је, прозним делима Вука Филиповића (1930–1990), Данила Николића (1926–2016), Божицара Милидраговића (1939–1995), Петра Сарића (1937–), Ратка Поповића (1947–), Радосава Стојановића (1950–) и других, српска књижевност на Косову и Метохији прешла пут од соцреализма, поетске, симболистичке прозе и модернистичких наративних образаца, преко егзистенцијализма, прозе новог стила, црног таласа, до постмодернистичких стратегија (Дунђерин 2021: 14–15). Поезија настала на овом тлу у другој половини 20. века такође подразумева разнородне појаве: од неоромантичарске лирике, прожете родољубивим заносом и сентименталним тоновима, писане у везаном и слободном стиху, преко „конформистичк[ог] башкарењ[а] у метафоричким неодређеностима”, сажетих и језгровитих лексички огољених стихова налик прозном казивању, ларпурлартизма сведеног на језичку комбинаторику, експерименталних неоавангардних покушаја итд. Српска поезија на Косову и Метохији тог периода обилује и идеолошко подобним, панегиричким стиховима, као и политички провокативним стиховима. О томе сведоче песме Даринке Јеврић (1947–2007), Петра Сарића (1937–), Слободана Костића (1952–2012), Лазара Вучковића (1937–1966), Владете Вуковића (1928–2003), Мирка Жарића (1949–2021), Радослава Златановића (1936–), Радомира Стојановића (1942–), Радосава Стојановића (1950–), Благоја Савића (1951–), Стоиљка Станишића (1937–2021),

Драгомира Костића (1954–), Сунчице Денић (1956–), Живојина Ракочевића (1973–) и других аутора (Дунђерин 2021: 15–16).

Седма деценија 20. века у српску књижевност Косова и Метохије, у односу на педесете године, уноси дах модернизације и динамизације, мада овај ток у различитим аспектима поетички 'касни' за магистралним струјом српске књижевности. Током шездесетих година књижевни и културни живот на Косову и Метохији задобија организованије институционалне облике. Педесетих година је, тачније 1957, у Приштини основан Клуб књижевника, из кога је касније изникло Друштво књижевника Косова и Метохије. У оснивању тог клуба учествовало је, поред албанских, и десетак српских писаца (Јевтовић 2004: 84)⁶.

Развој српске књижевности на Косову и Метохији у другој половини 20. века нераскидиво је повезан за почецима и развојем новинско-издавачког предузећа „Јединство“, које од 1960. почиње с објављивањем књига српских аутора са Косова и Метохије (Бован 2004: 72)⁷. Послератна српска периодика на Косову и Метохији отпочиње листом *Јединство*, задуго јединим листом на српском језику на овом подручју (Бован 2004: 72)⁸. Године 1960, упркос великим политичким притисцима, „Јединство“ покреће књижевни часопис *Стремљења*, који око себе окупља најзначајније научне раднике и књижевне ствараоце (Петровић 2004: 61). Један од покретача часописа и први главни и одговорни уредник био је песник Раде Николић, а часопис су уређивали и Вук Филиповић, Владета Вуковић, а касније и Даринка Јеврић, Живојин Ракочевић и други. Прве године седме деценије у Приштини је основан и Филозофски факултет, претеча данашњег Приштинског универзитета. Био је наставничког карактера, а у свом саставу имао је одсеке који припадају филозофској, филолошкој и природно-математичкој групацији (Петровић 2004: 59). Недуго након оснивања, Филозофски факултет покреће научну публикацију *Зборник Филозофског факултета у Приштини*, која убрзо стиче углед у тадашњој земљи, али и изван ње (Петровић 2004: 61)⁹.

Шездесете године у култури Југославије обележене су и већом заступљеношћу традиција из националног корпуса. Зоран Мишић као одговор анационално одређеним надреалистима, конкретно Марку Ристићу, бранећи српску националну митологију и косовски мит¹⁰, 1963. објављује

6 За више о српским, албанским, турским, ромским и бошњачким ауторима са Косова и Метохије в. Андрејевић 1988.

7 Као главни узрок одсуства издаваштва на српском језику на тлу Косова и Метохије у претходном периоду Миленко Јевтовић види оскудан стваралачки потенцијал (Јевтовић 2004: 89).

8 До 1969. лист *Јединство*, који је излазио и пре 1960, био је недељник, до 1977. године двонедељник, када постаје дневни лист (Бован 2004: 72).

9 На Филозофском факултету од 1968. запослен је и Владимир Бован, најзначајнији фолклориста са Косова и Метохије (Андрејевић 1988: 17). У потоњим деценијама Бован ће дати велики допринос проучавању народне књижевности на Косову и Метохији, али и изучавању других аспеката српске књижевности (в. Андрејевић 1988: 18–19).

10 На трагу студија Ненада Љубинковића, Бошко Сувајцић се залаже за употребу термина „косовска легенда“, односно „косовска епска легенда“ (в. Сувајцић 2022: 76–77).

чувени текст „Шта је то косовско опредељење”. У том светлу се може посматрати и Мишићева *Антологија српске поезије*, која отпочиње Његошевим делом, аутором у чијем делу косовско завештање заузима важно место (Мишић 1956). *Антологија српској поезији* Миодрага Павловића реafirмише српску традицију од Светог Саве. Полази, дакле, од средњег века и стиже до тада најактуелнијих песника, те је у овој антологији заступљен немали број песама средњовековне књижевности са косовском тематиком (Павловић 1964).

Прва књига коју је приштинско „Јединство” објавило 1960. године јесте књига *Галевони у суион* Радета Николића (Бован 2004: 75). Многе теме које су окосница прве збирке Радета Николића *Сенке* (Николић 1951) развијају се у књизи цртица и прича *Галевони у суион*. У средишту приповедања Радета Николића (1928–2000) јесте окупација, дата у анегдотским причама написаним у првом и трећем лицу, често сетним и носталгичним тоном којим се призива радост у оквиру породичног живота, где посебно место припада ватри – кућном огњишту и мајци. Приповедање Радета Николића држи пажњу читаоца, иако, рецимо, неретко доноси наивне призоре повезаности човека са природом. Полет у Николићевом приповедању бива нарушен трагичним догађајима који се у причама више наслућују него што се експлицирају. Неке од прича тематизују живот на периферији, попут „Тишине”, где гробар Лазар наликује на Станковићеве *божјаке*. Једна од упечаљивијих је и прича „Споменик”, у којој градски чистач ципела Црни одбија да буде целат окупационом војнику и тако и сам трагично окончава, о чему наратор извештава следећим речима: „У тренутку кад му се учинило да су негде далеко, на крају града или можда у сну, тихо јецала вечерња звона, последњим бљеском свести схватио је да се наједном у његове очи уселио мрак” (Николић 1960: 21).

Прве године седме деценије „Јединство” је објавило и књигу *Знани и незнани* Мите Миљковића (1919–2004). Књига је настала на основу вишегодишњег публицистичког рада аутора који је био учесник НОБ-а, а касније и дипломата. Реч је о збирци чланака о познатим догађајима и активистима предратног револуционарног покрета на Косову и Метохији, као и о онима који су својим радом задужили Комунистичку партију. Исписујући својеврсну апологију комунизму, Мита Миљковић у овој књизи готово да нема литерарних амбиција. Миљковић говори о историји Комунистичке партије на овом подручју и у том смислу књига *Знани и незнани* најпре је историографски извор, нарочито погодан за проучавање генезе комунистичке мисли на Косову и Метохији. Занимљивости ове књиге доприносе и ликовни и фотографски прилози, који приказују Косово и Метохију кроз минуле деценије 20. века (Миљковић 1960).

Вукашин Вук Филиповић једна је од најзначајнијих фигура српске књижевности и културе на Косову и Метохији прошлог века. Био је књижевник, научни радник – професор приштинског универзитета и ликовни уметник¹¹.

11 Вук Филиповић је 1951. године у Београду покренуо *Синдренски књижевни лист*, а био је уредник и часописа *Видици* (Палавестра 1972: 458, 459).

Рукопис *Трајови*, који ће бити први роман Вука Филиповића, објављен је у оквиру конкурса сарајевског издавачког предузећа „Народна просвјета”¹², у истој едицији у којој ће, рецимо, годину дана касније бити публикован *Излећ у небо* (1958), романескни провенац Гроздана Олујић. *Трајови*, иако делом под утицајем соцреалистичке поетике¹³, један је од романа који су педесетих година покренули талас модернизације српске прозе (Вучетић 2004: 199).

Други по реду Филиповићев роман је *Сџрма обала* (1961). Реч о експерименталном, интелектуалном роману у чијем су средишту не заплет и догађајност, већ егзистенцијална стања у којима се ликови налазе, док тематску окосницу дела чини послератни откуп и заплена имовине у вишенационалном миљеу Косова. Ликови су махом психолошки мотивисани, а писац се у мотивацији и карактеризацији ликова обилато служи и библијским текстом, као и прегрштом симбола који доприносе ликовности романа, који се отвара епиграфом са речима Ван Гога. Иронично назван Стамен, један од ликова је по занимању „магазинијер”. Склон је аклохолу, дефетистичан је и изреволтиран, док су односи међу ликовима у роману често конфликтни и антагонистички. Стил *Сџрме обале* и целокупан утисак о роману квари усиљени рефлексивни лиризам у приповедању, као и херметичне реченице. Тако у једном од разговора са Пегавим (Бранком), који је међу централним фигурама у делу, приповедач казује: „Стамен подиже руке као да се брани од овог госта, као да се обрадовао или га показује другима. Животињско неповерење искриви му вилицу. Збуњено поче да тражи шешир по засењеном, на киселом поду” (Филиповић 1961: 33).

Приштинско „Јединство” је 1962. године објавило књигу Радета Николића настајалу током педесетих година под насловом *Косметјски мојиви*. У поднаслову књиге стоји да је реч о репортажама, мада су текстови, заправо, жанровски аморфни. У средишту је свакодневни живот на Косову и Метохији, приказан у тридесетак кратких текстова. Фокус на свакодневицу и ’обичне људе’ Николић у тексту „Људи са црним наочарима” и експлицира, објашњавајући да су за њега „обични људи са свакодневним бригама и радостима” „хероји живота” (Николић 1962: 33). Текстови су родољубиво

12 Пре објављивања у оквиру засебне књиге, сегменти романа *Трајови* публиковани су у периодици (Вучетић 2004: 202), а 1958. године преведен је на албански (Вучетић 2004: 201).

13 Да је српска књижевност на Косову и Метохији током седме деценије била у одређеној мери анахрона сведочи и рад писца и политичког радника Пере Стефановића, који своја прва дела, написана у духу соцреализма, објављује 1968. године (више о томе в. Андрејевић 1988: 202–206), затим зборник *Црвене руке јоздрава*, који представља избор са сусрета песника радника Југославије у Косовској Митровици, а сачињен је од песама српских, албанских, македонских и песника других народности Југославије (в. ЦРП). О таквом тренду сведочи и поетско-прозни српско-албански зборник *Здравица ведром дану* (в. ЗВД), у ком су објављене и песме Миленка Јевтовића (1935–2014), косовскометохијског аутора који је своје поетске радове објављивао од педесетих година, али само у периодици, док прозне књиге публикује седамдесетих и осамдесетих. Тако његове песме остају расује углавном по листовима и часописима (Андрејевић 1988: 86, 87).

и сентиментално интонирани, прожети социјалним мотивима, нарочито када је реч о рударима, тим „подземни[м] хероји[ма]”, како их Николић назива. Поред слика из свакодневног живота, дуж књиге се зазивањем словенских, средњовековних, фолклорних, ренесансних и других слика, у духу тоpline, искрености, али и тенденциозности, велича простор Косова и Метохије. Раде Николић кроз сведочанства о појединцима плете приче које пледирају за веродостојност, док их анегдотски карактер чини сличним текстовима из Николићеве књиге *Галебови у суџон*.

Збирка прича *Бојишта* Драгана Ристића (1928–1987), аутора који је у Приштину дошао из Црне Горе и ту остао до краја живота, објављена је такође 1962. године. Један део прича из ове збирке о Косову и Метохији казује анегдоте из Другог светског рата („Рибар дошљак”, „Meine Mutter” и др.), док у књизи преовлађују приче о водама, рибама и људима покрај вода („У коловрату”, „Крај зелене иве”, „Бојишта”, „Рибе на пијеску” и др.). Приче су углавном написане у анахроној реалистичкој, каткад и натуралистичкој техници, док најзрелију представља прича „Ријека мијења ток”. У њој се радња дешава пре рата, а приповедном перспективом протеже се на више планова, постављајући у средиште трагичне судбине неколиких ликова (Костић 2002: 29).

Исте године у оквиру „Јединства” објављена је заједничка збирка генерацијских пријатаља и тадашњих студената Радослава Златановића и Божидара Милидраговића, и новинара Лазара Вучковића, под насловом *Додир леђа*, под уредништвом Радета Николића. Ова специфична збирка која настаје на фону модернизма значењски и по осећајности представља умногоме складну целину. Она је најпре полилог мушких гласова једне генерације који је пак унисон у жеђи за чарима младости и живота. Лирско „ја” у песмама Радослава Златановића младалачки је чулно, полетно, жели да стиховима и вулканом емоција додирне и обгрли читав свет: „Марија, / да ли ћеш бити тако гордо добра / да умириш широке дланове спасилаца, / да ли ћеш бити сва од заборавља / да напојиш жедна уста морнара, / јер увек ћеш имати времена за туговања / само седамнаест година нећеш имати; / Марија, / а твоје мале разбацане жеље / велике као брда одавде до мора / погодиће сваки вечерњи шетач” (ДЛ1: 11). Песме Лазара Вучковића доносе још згуснутије, срчаније и зрелије песничке слике о љубавним распламсајима: „Да ми је постати многобројнији / од ове шуме засађене у свој прамрак. / На темену би ми венуо божур сутона; / Оливера залута и никада више не изиђе / из шикаре где се тајно састају звезде / и златне бубе. / У граду би се по обичају причало / како је једна девојка посрнула. / Улица би неуобичајено опустела. / И негде звучно одлазе дани / као одбегли ројеви пчела / а из мог ћутања нема изласка / до хиљаду и једне ноћи љубави. / Скоро звер: мраве преко грла би ти намамио. / Потом облак: успављујем те успаванком / којом су камен успавали. / А зора кад дође кад да дан долази / кроз крзно јелена. / Да ми је постати многобројнији од ове шуме / пошао бих на све стране да те тражим” (ДЛ1: 44). Поезија Божидара Милидраговића из ове

збирке је нешто пригушенијег, сетнијег и традиционалнијег тона. У њој целебралност нарушава покушаје песничких слика, као и то што лирско „ја” више говори него што прећуткује.

Песничку књигу практично истог наслова приштинско „Јединство” објављује и 1970. године. Збирку *Додир леђа 1970.* потписују Даринка Јеврић, Ратко Делетић и Бранислав Тодић. У овој збирци пажњу завређује понајпре поезија Даринке Јеврић. Даринка Јеврић, вероватно најзначајнија српска песникиња Косова и Метохије друге половине 20. века, од 1966. објављује поезију у периодици, а ово је прва књига у којој се јављају њени стихови (Андрејевић 1988: 82). Писане ијекавицом, ове песме међу којима постоји унутрашња динамика, изражавају немогућност остварења истинске молитве лирског субјекта, запитаног над молитвом, која је за њега и утеха и очајање. Светлост, светионик, прозори, сунце, плам свеће, звезде, па и очи, неки су од мотива који откривају тежњу лирског „ја” ка врлини, па и ка трансценденцији, али као да га од тога одвраћа уверење да „звјезде не дарују вјечност” (ДЛ2: 15), као и спознање о палој људског природи из песме „Априлске варијације”: „[...] одавно су ми очи припале неком другом свијету / руке ти као утваре ходају над дубоким амбисом / мене” (ДЛ2: 17). Лирско „ја” пак не остаје у стању очајања, већ бива препорођено и пробуђено пролећем, које га зове на борбеност: „не дам / да ти на челу остају бразде дана / немири росе у кљуну препелица / и разорена гнијезда / не дам // ако на прсима птица остану трагови од ноћи / у магли погледа балсамовани болом / остаће раздор међу перјем” (ДЛ2: 19).

Да књижевност Косова и Метохије постаје све видљивија и у ширем контексту српске књижевности показује и то што дела ових аутора почињу интензивније објављивати и издавачка предузећау земљи, поред осталих „Багдала” из Крушевца, која 1964. објављује и избор песама *Савремена џоезија Косова и Метохије*. Исте године „Багдала” објављује и кратку поетско-прозну збирку Владете Вуковића *Речи и џишце*. Владета Вуковић још један је прегалац српске књижевности и културе са Косова и Метохије који је у другој половини 20. века дао значајан допринос проучавању књижевности, а нешто мање и књижевном стварању. Сматра се једним од родоначелника књижевне критике на Косову и Метохији (Андрејевић 1988: 34). Прва, поетско-прозна збирка Владете Вуковића формално је окренута модернизму, док њени сетни, неоромантичарски тонови прожети фолклорном метафориком, станковићевским „жалом за младост”, заправо на анахрон начин поетски промишљају пролазност, завичај, љубав, речи/певање итд.

Поред збирке *Бесћелесни коњаник* Радета Павловића, која је без већих литерарних домета, 1965. године је објављена збирка *Први делиријум* Алека Вукадиновића, прва песничка књига једног од наших најзначајнијих неосимболистичких песника. Вукадиновића за простор Косова и Метохије везују пре свега рођење и рана младост, када одлази у Београд, те се често не назива косовскометохијским нити регионалним песником. У песмама и песмама у прози збирке *Први делиријум* Вукадиновић трага за

аутентичним песничким гласом остајући пак у великој мери на трагу Бранка Миљковића, како на тематско-мотивском, тако и на формалном плану. У имплицитном и експлицитном интертекстуалном дијалогу са Миљковићем, Полом Валеријем и Лазом Костићем, Вукадиновић исписује стихове који сведоче о дисперзији његовог песничког гласа, односно о неодлучности у ком правцу би његов песнички израз требало да крене. Ипак, овде је успешно најављена потоња Вукадиновићева поетика понирања у дубине свести, у архајско, митско, предачко, а поетику збирке добро би пренео аутопоетички завршетак песме у прози „Портрет једне шуме”: „Кад би се о њој морало нешто написати то би изгледало овако: Овде живи нада која је пре но што је умрла одабрала свој будући живот. Тренутно она је пролазник на овом друму где за идућу младост сакупља птице и друго лишће” (Вукадиновић 1965: 32).

Научна заједница Косова и Метохије формирана је 1965. године. Њен главни циљ било је објављивање тек одбрањених докторских дисертација и истакнутих научних радова. Међу првим публикацијама Научне зајединце је докторска дисертације Вукашина Вука Филиповића *Свети геџињсџива у делу Боре Сџанковића* (1968), као и докторски рад Владете Вуковића *Књижевно дело Милуџина Бојића* (1969), док је докторска дисертација Радомира Ивановића *Милуџин Ускоковић и њејово доба* објављена у београдском „Нолиту”, под насловом *Милуџин Ускоковић* (1968) (Петровић 2004: 61).

Збирка *Уџихли жубори* (1966) Владете Вуковића поетички је умногоме слична његовој првој поетско-прозној књизи. Један део песама настао је под утицајем поезије Милутина Бојића, нарочито „Плаве гробнице”, што не чуди с обзиром на то да је Вуковић 1965. докторирао на Бојићевом делу. Свеукупно посматрана, збирка доноси анахроне и аматерске стихове прожете чежњивим и сетним тоновима у којима преовлађују интимизам и веризам.

Године 1966. објављена и књига за децу *Пуџ за ѣријатџеје* Данила Николића, аутора чија је регионалност остварена пре свега честим тематизовањем Метохије као простора завичајности. Наслов његове књиге за децу, сачињене од шеснаест кратких прича, „скрива жељу писца да [приче – М. М.] буду један пут за децу, најискреније и најверније пријатеље, на коме ће им пружити неколико лепих и необичних доживљаја” (Лукић 1966: 85). Написана духовито, разиграно, језгровито и једноставним језиком, *Пуџ за ѣријатџеје* открива динамичне, некад ненамељиво дидактичне, каткад и друштвено критичке заплете о деци, биљном, животињском свету и стварима, подражавајући при томе *илузију ѣријоведања*. Део прича заснован је на фолклорној форми етиолошког предања, па тако приче објашњавају како су настали лептир-машна, јеж, лопта, рајбер, будилник, зашто је зец плашљив и др., а приче су праћене и илустрацијама.

Божидар Милидраговић 1967. године објављује своју прву самосталну збирку *Цариник*. Библиотечки примерак ове књиге припао нам је делимично непресечен – нов, што такође може указивати да статус одређених писаца са Косова и Метохије у контексту српске књижевности тек треба

да буде одређен. Користећи се метафориком античке књижевности, на првом месту оне из *Илијаде*, збирка опева патње колектива услед страдања завичаја, дајући повлашћено место теми мора. Александар Ранковић, један од чланова врховног руководства КПЈ, 1967. године је смењен са дужности, када је наступио тежак период са српски народ на Косову и Метохији. У том смислу постоји могућност да у Милидраговићевој неосимболистички утемељеној поезији одјекују такве друштвене околности. Запитаност над завичајем и над његовом судбином можда најбоље показују стихови с краја песме „Час осеке”: „Хоће ли нам опет дати дрво и труд / Искричав камен са луцидном варницом / Или муњу која пробада небо? / Не знам. / Једно је јасно: Ми немамо доказа / На коме је чврсто засновано / Уверење у наш крај” (Милидраговић 1967: 40).¹⁴

Александар Деспотовић (1933–2009) српски је песник и културни радник са Косова и Метохије. Прва збирка поезије *Жубор времена* објављена му је 1969. године. Песме из ове књиге ослобођене су од интерпункције и срчани су, одсечни стихови љубавног заноса, младалачке чежње, путености, пркоса, разборитости и меланхолије. За такву, дисперзивну и неухватљиву осећајност лирског „ја” репрезентативна је песма „Васкрснућа” и дајемо је у целости: „Свеж / од успаваних часовника / Успаван / од тонова виолина / Разигран / од заспалих оргуља / Пијан / од вина јоргована / Распеван / од изгубљених возова / Уморан / од уморних ноћи / Расцветан / од нерасцветаних очију / Нежан / од подераних зеница / Саздан / од прекора одсечених руку / Стидљив / од своје храбрости / Отргнут / од трулих бисера / Свеж / Успаван / Разигран / Пијан / Распеван / Уморан / Расцветан / Нежан / Саздан / Стидљив / Отргнути ЈА” (Деспотовић 1969: 32).

Кућа и јосић, друга збирка поезије Алека Вукадиновића, објављена је 1969. године и улази у ред наших најзначајнијих песничких књига друге половине 20. века. Језичко чарање у њој прожето је мотивима вечног сећања, душе света, космичких пространства, елементарних природних елемената и др., док сећање и памћење заузимају посебно место у збирци *Кућа и јосић*. Песничка филозофија на ове теме као да кулминира у стиховима из „Ритмова с орловима”: „Цео живот – једна мутна / Животиња што се сећа” (Вукадиновић 1969: 33). И мада пејзаж и други завичајни призори доносе нешто већу конкретизацију, пејзаж је, у Вукадиновићевој неосимболистичкој представи, углавном дематеријализован, што пак не онемогућава лирског субјекта да кроз циклусе и песме разлистава сву ту елементарну (бес)предметност: „На млечној стази без крова и ушћа / Расла ми роса крај звездане леје / Ту гори кућа док је месец греје / Кућа од прућа кућа немогућа” (Вукадиновић 1969: 39). Архаичном, па и магијском тону у збирци на звучно-мелодијском плану доприносе поред осталог чести

14 Завичајност и неповољан положај српског народа на Косову и Метохији тематизовани су и у збирци косовскометохијског песника Љубе Поповића *Нејоражена јобуна*, коју објављује „Багдала” из Крушевца 1968. Ове песме су анахроног израза и без упечатљивијих стихова и песничких слика.

фрикативи, затим цвасти алитерације и асонанце, леонинска рима, прстенаста структура песама, етимолошка фигура, понављања друге врсте, као и редуковани песнички израз.

Прву збирку поезије Љубе Поповића (1934–1996) *Весели ђроїнаник* (1966), која није заступљена у претраживачким базама, нисмо успели да пронађемо, те се овде осврћемо на његову збирку *Замак и круїови* из 1970. Песме у збирци *Замак и круїови* променљивог су квалитета. Збирка у целини нема чврсту унутрашњу кохеренцију, мада нуди покоји добар стих и упечатљиву песничку слику. Велики део песама настао је на трагу неосимболистичког израза, који остаје углавном небрушен, а мисао неуверљива, док општи утисак о збирци између осталог кваре и спорадични глаголски дијалектизми и честе генитивне метафоре. У песмама љубавне тематике нарочито се осећа нанос веризма и непосредне исповести песника. Видан је утицај поезије Бранка Миљковића, посебно у погледу фасцинације митом о Орфеју, која је овде тематизована веома херметичним стиховима. У неким од песама видан је утицај и Васка Попе и његовог песничког загонетања. Таква је песма „Цврчак”, једна од успелијих у збирци, а преносимо је у целини: „За кожу му се подне / обесило // кувано поље / у језик упило // и сан му киселим устима глође” (Поповић 1970: 39).

Божидар Милидраговић 1970. објављује збирку поезије *Где нас је анђео победіо* и роман *Умешник Золїи*. Јаке дијалогске димензије, ово *Где нас је анђео победіо* је збирка бездомности, али и поново пронађене завичајности, збирка и ватре и хладноће, а понајпре је ово поезија висина. Збирком доминира тиха борбеност заоденута поред осталог у фолклорну симболику и античку мотиве, у чему се поред осталог огледа њена сличност са првом Милидраговићевом збирком поезије. Насловни стихови збирке упућују на поново пронађену врлину из песме „Глас”, чија прва строфа гласи: „Научио си ме чистоти / Језик да држим у бескрајном сиромаштву / Сви се извори отварају на усамљеним местима / Где нас је анђео победио” (Милидраговић 1970: 10).

Роман *Умешник Золїи* прво је прозно и романескно дело Божицара Милидраговића. Говори о трагичној судбини непризнатог писца и поштанског чиновника Луцијана Золта, у чијој је основи прича о преображају. Посебно наглашен присуством јунака Грегора Самсе, преображај је овде пре свега болест и постепени долазак смрти. Роман је, дакле, замишљен као својеврстан роман о уметнику (нем. Künstlerroman), а може бити и да у Милидраговићевом делу има одјека и европског филмског модернизма, који шездесетих година нарочито често у средиште поставља интелектуалца/уметника који отуђен од света преиспитује себе и свој живот. Тако су у средишту романа, у ком доминира техника доживљеног говора, а провејавају и валери метатекстуалности, рефлексције главног јунака у вези са стваралачким инхибицијама и природом књижевног стварања, као и његови доживљаји током лутања по Београду, који је главно место радње. А све време се, у суптилним, често парентистичким

алузијама приповедача, најављује смрт Луцијана Золта. И док његова болест постаје све озбиљнија а свест помраченија, Золт све више размишља о смрти и уједно прави биланс свога живота. Иако је презасићен психологизмом, рефлексима јунака и усредсређеношћу на детаље, овај роман, који је добио награду *Исидора Секулић* (Костић 2002: 30), доноси елементе модернизације¹⁵.

Петар Сарић, један од најзначајнијих српских косовскометохијских писаца, 1970. године објављује збирку поезије *Беле клеџве*. То је његова прва песничка књига. Као што је познато, овај аутор ће убрзо дати примат прози, и то романескној форми, мада ће наставити да се бави и поезијом. Збирка *Беле клеџве* клица је потоње митопоетике (Јефтимјевић Михајловић 2021) Петра Сарића, и то усредсређеношћу на митско, кружно трајање, на магијску функцију језика, на елиптичан језички израз и др. Један од централних у збирци је мотив поља. У њему доминира зелена боја – а боје су у збирци симболичке – док овај мотив открива и тиху, али слојевиту ангажованост Сарићеве поезије. То поље, иако је исконски, универзални простор, уједно је и Косово-поље, смештено у вечност поља, река, ветрова итд, а страдање је повод за промишљање између осталог и односа тишине и речи дуж читаве Сарићеве збирке: „Поље реч / За чију истину умресмо // Поље реч / За чију лаж живесмо (Сарић 1970: 26). Петар Сарић у својој првој збирци поезије пише дискретно ангажовану поезију о страдању, изражавајући уједно и веровање у обнављање и препород.

* * *

Српска књижевност на Косову и Метохији у периоду 1960–1970. подразумева неке од прекретичких тренутака, а они се превасходно одnose на организацију институционалног културног и универзитетског живота на том подручју. Од шездесетих година, дакле, српска књижевност задобија већи простор на том подручју најпре тиме што се, поред часописа, у оквиру НИП „Јединство” почињу објављивати и књиге, мада научна и литерарна дела српских аутора са Косова и Метохије током шездесетих све чешће објављују и друге издавачке куће у земљи. Драгомир Костић српску књижевност на Косову и Метохији настајалу у периоду 1945–1972. назива традиционалистичком (Костић 2002: 17–36), што у великој мери потврђује и преглед поезије и прозе који смо начинили, мада српска књижевност на Косову и Метохији још од педесетих година подразумева и елементе модернизације, који се током шездесетих година постепено интензивирају.

15 У роману се јавља и тема исељавања Срба са Косова и Метохије. Једна од јунакових рефлексја док је у „Ресторану”, где срља у „пропаст”, јесте: „Тако је председнику Скупштине имао да постави само једно питање: Да ли му је познато како по Косову и Метохији кружи велики број људи, интересујући се за цену српске земље и тако свакодневно и у више наврата узнемиравају домаћине речима 'чули смо да намераваш да се иселиш'” (Милидраговић 1970: 104).

ИЗВОРИ

- Вукадиновић 1969: Вукадиновић, Алек, *Кућа и њосѝ*, Београд: Просвета, 1969.
- Вукадиновић 1965: Vukadinović, Alek, *Prvi delirijum*, Novi Sad: Progres, 1965.
- Деспотовић 1969: Деспотовић, Александар, *Жубор времена*, Косовска Митровица: Културно-просветна заједница и Књижевни клуб „Трепча“, 1969.
- ДЛ1: Златановић, Радослав, Вучковић Лазар et al, *Догир леѝа: Збирка ѝесама*, Приштина: Јединство, 1962.
- ДЛ2: Јеврић, Даринка, Делетић, Ратко et al, *Догир леѝа 1970*, Приштина: Јединство, 1970.
- ЗВД: *Здравица вепром гану (Përshëndetja ditës së këthjelltë)*, уредници Миладин Распоповић, Милован Богавац et al, Косовска Митровица: Културно-просветна заједница и Књижевни клуб „Трепча“, 1969.
- Костић 2002: Костић, Драгомир, *Срѝска ѝроза на Косову и Меѝохији (1945–2000)*, Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 2002.
- Милидраговић 1970: Милидраговић, Божидар, *Где нас је анѝео ѝобегдио: ѝесме*, Београд: Нолит, 1970.
- Милидраговић 1967: Милидраговић, Божидар, *Цариник: ѝесме*, Београд: Нолит, 1967.
- Миљковић 1960: Миљковић, Мита, *Знани и незнани*, Приштина, Јединство, 1960.
- Мишић 1956: Мишић, Зоран, *Анѝолоѝија срѝске ѝоезије*, Нови Сад: Матица српска, 1956.
- Николић 1960: Николић, Раде, *Галегови у суѝон: ѝриче и црѝице*, Приштина: Јединство, 1960.
- Николић 1962: Николић, Раде М., *Космеѝски моѝиви: реѝорѝаже*, Приштина: Јединство, 1962.
- Николић 1951: Николић, Раде М., *Сенке: ѝесме*, Београд, 1951.
- Павловић 1964: Павловић, Миодраг, *Анѝолоѝија срѝскоѝ ѝесниѝѝва (XIII–XX век)*, Београд: Српска књижевна задруга, 1964.
- Павловић 1965: Павловић, Раде, *Бесѝелесни коњаник*, Приштина: Јединство, 1965.
- Поповић 1970: Поповић, Љуба, *Замак и круѝови*, Приштина: Јединство, 1970.
- Поповић 1968: Поповић, Љуба, *Неѝоражена ѝобуна*, Крушевац: Багдала, 1968.
- Сарић 1970: Сарић, Петар, *Беле клеѝве*, Приштина: Јединство, 1970.
- Филиповић 1961: Филиповић, Вук, *Сѝрма обала*, Приштина: Јединство, 1961.
- ЦРП: *Црвене руке ѝоздрава: зборник са сусреѝѝа ѝесника-радника Јуѝославије*, уредници Милован Богавац и Миладин Распоповић, Косовска Митровица: Културно-просветна заједница и Књижевни клуб „Трепча“, 1969.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрејевић 1988: Андрејевић, Даница, *Порѝреѝѝи косовских ѝисаца*, Приштина: Јединство, 1988.
- Башчаревић 2003: Башчаревић, Снежана, „Из рукописне заоставштине Драгољуба Мурганића“, *Башѝѝина*, бр. 16 (2003), стр. 141–145.
- Бован 2004: Бован, Владимир, „Библиографија косовско-метохијске периодике и издавачке делатности на српском језику (Прилог за историју српске књижевности)“, *Срѝска књижевносѝ на Косову и Меѝохији 1945–2000, зборник радова – гео ѝрви*, уредили др Чедомир Ребић и мр Жељко Ћупић, Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу, 2004, стр. 71–82.

- Бован 1997: Бован, Владимир, „Српски писци са Косова и Метохије у другој половини 19. и првој половини 20. века”, у: *Књижевност Сјаре и Јужне Србије до Другој светској рати* (зборник радова), главни уредник Владимир Цветановић, Београд: Институт за књижевност и уметност, Балканолошки институт САНУ, 1997, стр. 31–51.
- Богавац 2004: Богавец, Милован, *Историја српске књижевности на Косову и Метохији 1850–1941*, Београд – Лепосавић: „Апостроф”, Институт за српску културу, 2004.
- Вучетић 2004: Вучетић, Јасмина, „Основне особености стваралачког поступка у роману *Трагови* Вука Филиповића”, *Српска књижевност на Косову и Метохији 1945–2000, зборник радова – гео њрви*, уредили др Чедомир Ребић и мр Жељко Ђупић, Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу, 2004, стр. 197–205.
- Денић 2022: Денић, Сунчица, „Српска књижевност на Косову и Метохији кроз време”, *Искон: њравославни илустрировани часопис*, бр. 15 (2022), стр. 73–89.
- Денић 2008: Денић, Сунчица, *Српски њисци на Косову и Метохији (1871–1941)*, Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу, 2008.
- Деретић 2019: Деретић, Јован, *Историја српске књижевности (од средњовековне књижевности до романтизма)*, Београд: Феникс либрис, Невен, 2019.
- Дунђерин 2021: Дунђерин, Александар, „Неодољива тешкоћа постојања: Српска књижевност на Косову и Метохији 2000–2020”, предговор у: *Неодољива тешкоћа постојања: Српска књижевност на Косову и Метохији 2000–2020*, Косовска Митровица: Алтернатива, 2021, стр. 7–77.
- Иванић 2010: Иванић, Душан, „Методолошка и аксиолошка питања историје регионалне књижевности (напомене и коментари)”, у: *Косово и Метохија у цивилизацијским њоковима, међународни њемајски зборник, књија 2, књижевност*, ур. Валентина Питулић, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2010, стр. 15–23.
- Иванић 1996: Иванић, Душан, *Српски реализам*, Нови Сад: Матица српска, 1996.
- Јевтовић 2004: Јевтовић, Миленко, „Стваралачки подстицаји развоја издаваштва: Предлог за историју друштвено-културних околности и књижевног живота”, *Српска књижевност на Косову и Метохији 1945–2000, зборник радова – гео њрви*, ур. др Чедомир Ребић, мр Жељко Ђупић, Приштина – Косовска Митровица: Институт за српску културу, Филозофски факултет, 2004, стр. 83–90.
- Јефтимјевић Михајловић 2021: Јефтимјевић Михајловић, Марија, *Мии(о) њоењика романа Пејра Сарића*, Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 2021.
- Лукић 1966: Лукић, Драган, „Белешка о писцу” у: Данило Николић, *Пућ за њрија-њеље*, Београд: Младо поколење, 1966, стр. 85–86.
- Мишић 1963: Мишић, Зоран, „Шта је то косовско опредељење: одговор на једно питање Марка Ристића”, *Песничко искуство*, Београд: Нолит, 1963, стр. 169–178.
- Олујић 2020: Олујић, Гроздана, „Порука Михаила Лалића”, у: *Писци о себи*, 2020 [1959], стр. 115–128.
- Палавестра 1972: Палавестра, Предраг, *Послерићна српска књижевност*, Београд: Просвета, 1972.
- Петровић 2004: Петровић, Дамњан, „Наука и одсеци за српски језик и књижевност на Филозофском факултету у Приштини”, *Српска књижевност на Косову и Метохији 1945–2000, зборник радова – гео њрви*, ур. др Чедомир Ребић и мр Жељко Ђупић, Косовска Митровица – Лепосавић, 2004, стр. 59–70.

- Поткоњак 1997: Поткоњак, Никола, „Богословија и богословско-учитељска школа у Призрену“, у: *Књижевности Сѣаре и Јужне Србије до Другої свейскої райи (зборник радова)*, главни уредник Владимир Цветановић, Београд: Институт за књижевност и уметност, Балканолошки институт САНУ, 1997, стр. 203–207.
- Сувајцић 2022: Сувајцић, Бошко, *Кључ од Косова*, друго издање, Београд: Албатрос плус, 2022. [2021]

Magda G. MILIKIĆ

SERBISCHE LITERATUR IM KOSOVO UND METOHİJA IM ZEITRAUM 1960–1970.

Zusammenfassung

Der Artikel bietet einen Überblick über die serbische Literatur im Kosovo und in Metohija im Zeitraum 1960–1970. In der Fachöffentlichkeit wird die serbische Literatur in Kosovo und Metochien häufig als eine der regionalen Literaturen innerhalb der nationalen Literatur definiert, und diese Begriff wird zu Beginn diskutiert. Dann wird ein kurzer Überblick über die neuere serbische Literatur aus Kosovo und Metohija gegeben, wobei der Schwerpunkt der Arbeit auf Rezensionen der prosaischen und poetischen Werke serbischer Autoren aus Kosovo und Metohija im angegebenen Zeitraum liegt. Das Hauptziel dieses Übersichtstextes besteht darin, die bedeutendsten Phänomene des kosovarisch-metochischen Flusses der serbischen Literatur im siebten Jahrzehnt des letzten Jahrhunderts darzustellen.

Schlüsselwörter: serbische Literatur, Kosovo und Metochien, 1960–1970, regionale Literatur, Poesie, Prosa.